

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА НА ДИСЕРТАЦІЙНУ РОБОТУ
ПРОСКУРІНОЇ МАРІЇ ОЛЕГІВНИ
«ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
КУЛЬТУРНОЇ ІНДУСТРІЇ»,
поданої на здобуття
наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 - Економіка та управління національним
господарством

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

Значення культурної індустрії для розвитку сучасної України задекларовано в Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», а також участі держави у програмі ЄС «Креативна Європа». Інноваційність дослідження в першу чергу полягає у застосуванні економічному підходу до аналізу культури з метою ефективного управління її розвитком як частиною національного господарства. Без наукових обґрунтувань і механізмів реалізації державної політики в сфері культурної індустрії ефективне розв'язання поставлених завдань практично неможливе, про що свідчить сучасний стан вітчизняної економіки. Середовище культури є джерелом інновацій. Саме тому особливої ваги набувають наукові розробки, що спрямовані на дослідження ролі культури у ринковій економіці. Головним наслідком ігнорування культурного та цивілізаційного чинників економічного зростання протягом усього періоду розвитку держави в умовах незалежності стала глибока системна економічна криза в Україні.

Все це вимагає якнайшвидшої розробки нової парадигми подальшої трансформації та розвитку економіки України з урахуванням культурного підґрунтя, інноваційної складової та застосування інструментів і механізмів державного регулювання економічної діяльності в сфері культури.

Подолання економічної кризи та кризи в науковій та інноваційній діяльності можливе шляхом розширеного відтворення інноваційного процесу і комерціалізації культурних продуктів на національному та міжнародному ринках. Це зумовлює необхідність узагальнення, систематизації та поглиблення

наукових досліджень з проблем державного регулювання економічного розвитку інноваційного для України сектору – культурної індустрії, і впровадження їх результатів у практичну діяльність. Все це обумовлює та підтверджує актуальність дослідження автором теоретичних, методологічних та прикладних основ формування дієвого механізму державного регулювання економічного розвитку культурної індустрії.

Актуальність роботи Проскуріної М.О. підтверджується також зв'язком наукової спрямованості дисертаційного дослідження із науково-дослідною роботою ВНЗ «Національна академія управління» за темою «Державне регулювання економічної діяльності в соціокультурному секторі» (Державний реєстраційний № 0118U003925). у межах якої автором досліджено механізм державного економічного регулювання культурною індустрією. Дисертаційна робота є частиною науково-дослідної теми Українського центру культурних досліджень Міністерства культури України «Культурні індустрії як чинник соціально-економічного розвитку України» (Державний реєстраційний № РК 0014U003445). В межах цієї теми автором було розкрито сутність поняття «культурні та креативні індустрії», проаналізовано економічний механізм культурних індустрій та досліджено специфіку економіки культури і методологію її дослідження.

Метою дисертаційної роботи є формування теоретичних, методологічних та прикладних основ державного регулювання інноваційно-технологічними змінами в національній економіці, частиною якої є теоретико-методичні та практичні розробки дисертанта.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Зміст дисертаційного дослідження, наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження базуються на широкому застосуванні методів емпіричного й теоретичного дослідження аналізованих процесів та явищ з використанням методів економіко-математичного моделювання.

Застосування цих методів дозволило автору здійснити комплексне економічне оцінювання стану інноваційної діяльності та рівня конкурентоспроможної національної економіки; здійснити розробку методики вибору інноваційної стратегії країни, регіону, суб'єкта господарювання; розробити моделі оцінювання міжнародної конкурентоспроможності країни та виявити неявні зв'язки інноваційних змін в національній економіці у стратегічній перспективі тощо.

Широке використання сучасних методів дослідження засвідчує достатню міру обґрунтованості наукових положень, коректність постановки наукових і практичних завдань, висновків та рекомендацій, що містяться в дисертаційному дослідженні.

Виконана робота демонструє ретельне вивчення дослідником наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячених проблемам формування дієвого механізму державного регулювання інноваційно-технологічними змінами в національній економіці, відповідно до сучасних перетворень в економіці нашої країни.

Отже, теоретичні положення, методичні підходи та практичні рекомендації дисертанта щодо державного регулювання інноваційно-технологічними змінами в національній економіці, які містять сукупність положень про сутність і дослідження цього процесу відповідно до інноваційної моделі реформування економіки, зумовлюють наукову новизну дисертаційної роботи.

3. Наукова новизна результатів, отриманих особисто здобувачем

1. Автором істотно поглиблено методологію та методику дослідження державного регулювання економічним розвитком культурної індустрії. В роботі виділено етапи становлення сектору культурної індустрії, як частини економічної системи (с. 99 – 115). Запропоновано систематизацію основних теоретичних концепцій економіки культури та культурних і креативних індустрій, що дозволяє відслідкувати етапи та причини їх еволюції, визначити передумови практичного застосування їх базових положень в практиці

державного управління розвитком культурної індустрії (с. 118 - 119). Наведено визначення поняття «культурна індустрія», як галузі національного господарства та частина культури, в межах якої відбувається масове виробництво та тиражування культурних продуктів, які є об'єктами авторського права, з метою задоволення естетичних потреб споживачів (с. 78), або як сектору, в межах якого створюються матеріальні і нематеріальні інтелектуальні або художні товари та послуги з творчим змістом, економічною цінністю та комерційними цілями (с. 146 - 147). Різні підходи до визначення культурної діяльності можуть бути застосовані в процесі розробки програм управління сектором відповідними державними установами. Сьогодні креативний сектор можна визначити як динамічний, мультисистемний кластеризований сектор сучасної економіки, який функціонує в умовах мережевого суспільства та спирається на реалізацію культурного капіталу та креативного потенціалу соціуму на мікро- та макро- рівнях (с. 86).

2. Дослідження автором методологічних основ культурної індустрії дозволило виявити особливості функціонування ринкового механізму в секторі культури. Виявлення специфіки взаємодії попиту та пропозиції в секторі дає можливість регулювання внутрішнього ринку культурних товарів та послуг, а також загального культурного рівня населення. А акцент на клубному споживанні пояснює особливості ціноутворення в економіці культури (с. 125 – 129, 138).

3. Вагомий внесок зроблено дисертантом в процесі дослідження організаційно-економічного механізму функціонування підсекторів культурної індустрії (с. 151, 157 – 158, 166, 174 – 175, 177 - 178). В роботі теоретично структуровано процес створення доданої вартості, як економічного результату діяльності в секторі культурної індустрії на основі виявлення взаємозв'язку між основними елементами виробничого процесу в сфері культурної індустрії: культурного виробництва, комерціалізації об'єктів авторського права, тиражування, промоції та реалізації. Що дає можливість розробити відповідний

перелік інструментів державного впливу на пропозицію у секторі культурної індустрії.

4. У роботі автором окреслено інституціональне підґрунтя сектору національної культури України як об'єкту державного управління, досліджено організаційно-правові складові та галузеві елементи державного регулювання культурною індустрією в національній економіці. Розроблено економіко-математичну модель функціонування та розвитку культурної індустрії в Україні, яка базується на виявлені взаємозв'язку між часткою культурних індустрії у ВВП країни та переліком економічних показників (витрати домогосподарств на продукти сектору культурної індустрії, державні витрати на підтримку культурної індустрії, зайняте населення та середню заробітну плату по індустрії, капітальні інвестиції та чистий експорт) (с. 354). Виявлено зворотній вплив витрат домогосподарств та чистого експорту, дворічний часовий лаг отримання значимості для показника капітальних інвестицій (с. 371 – 372). Це дає можливість створення програм розвитку попиту на культурний продукт та інвестиційного розвитку культурної індустрії та етапів їх реалізації.

5. Заслуговеє на увагу використання автором спеціалізованого програмного забезпечення EViews, що підкреслює широку обізнаність в існуючих аналітичних інструментах і вміння доцільно їх використовувати, виняткову зацікавленість у досліджуваному питанні та прагнення впроваджувати сучасні інформаційні технології в теоретико-методологічні дослідження динамічних процесів у вітчизняній економіці (с. 367 - 370).

6. Важливе місце в дисертаційному дослідженні посідають пропозиції щодо уточнення класифікації підсекторів культурної індустрії на основі визначення моделі виробництва культурного продукту (с. 94 – 95, додаток 3). В перспективі це дозволить сформувати адресну програму розвитку відповідних підсекторів.

7. На окрему увагу заслуговеє пропозиція з впровадження категорії «національний» по відношенню до культурного продукту. Це може бути дієвим інструментом для розбудови внутрішнього ринку, а також для реалізації

цілеспрямованої та адресної державної підтримки на міжнародному ринку. Акцент на об'єктивних характеристиках, таких як адміністративно-територіальна приналежність власників авторського права (автора, виконавця, виробника), а також запропоновані пропорції (дві характеристики з трьох) дозволяє уникнути суб'єктивізму у визначення приналежності до групи «національний» (с. 395). Також це може стимулювати учасників виробничого процесу до офіційного оформлення творчої праці.

Необхідно також підкреслити, що наукова новизна результатів дисертаційної роботи визначається розробкою та удосконаленням теоретико-методологічних, методичних і практичних засад державного регулювання процесом інноваційних й технологічних змін на визначених рівнях національної економіки та розбудови нового сектору національного господарства.

Здобувачем суттєво поглиблено категоріальний апарат щодо державного регулювання соціокультурними та економічними змінами в національній економіці, детально обґрунтовано його мету, зміст, методологічну основу, завдання, ідентифіковано суб'єкти та розкрито його особливості. Науковий та практичний інтерес мають також запропоновані у дисертації методи і підходи щодо ефективного управління економічними відносинами в сфері культури, які відтворюються в процесах виробництва та споживання культурних товарів та послуг в національній економіці.

Таким чином є всі підстави зробити висновок про те, що наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертації в достатній мірі обґрунтовані. Виконане дослідження свідчить про широку і глибоку обізнаність дисертанта з науковими працям вітчизняних і зарубіжних вчених, в яких досліджуються теоретико-методологічні та організаційно-практичні аспекти державного регулювання культурною індустрією в національній економіці.

В цілому, отримані автором наукові результати мають високий ступінь обґрунтованості, що підтверджується узагальненням значної кількості

фундаментальних праць вітчизняних та закордонних вчених-економістів, використанням великого обсягу статистичної інформації, достатньою апробацією та впровадженням у законодавство, практику та освітній процес.

4. Теоретична цінність, практична значущість та повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях

Теоретична цінність наукових результатів полягає в обґрунтуванні концептуальних основ щодо удосконалення державного регулювання інноваційно-технологічними змінами в національній економіці та науково-практичних рекомендаціях щодо стратегічного управління економічним розвитком культурної індустрії.

Безперечно, що практична цінність результатів дослідження полягає у розробці методичного забезпечення, використання якого дає змогу підвищити ефективність державного регулювання процесом інноваційних й технологічних змін на визначених рівнях національної економіки.

Про практичну значимість отриманих результатів свідчить і те, що вони враховані при формуванні державної політики розвитку культурної індустрії Міністерством культури України (довідка № 788/4/13-18 від 26.02.2018 р.).

Методичні підходи до визначення понять «культурна індустрія», «культурний продукт» та переліку базових характеристик приналежності до категорії «національний» було прийнято до впровадження та використання Комітетом з питань культури і духовності Верховної Ради України (довідка № 04-22/12-290(112197) від 29.05.2018 р.).

Проміжні висновки дисертаційного дослідження щодо механізм державного заохочення підприємництва в секторі народних художніх промислів, значення креативних кластерів для розбудови регіонів було використано при розробці проекту програми «Державна цільова програма підтримки та розвитку народних художніх промислів», а також в рамках дослідження за темою «Культурні і креативні індустрії в Україні: сучасний стан, потреби та тенденції» та створення інформаційного посібника

CREATE.Ukraine Українського центру культурних досліджень при Міністерстві культури України (довідка №5 від 5.03.2018 р.).

Висвітлений матеріал використовується в навчальному процесі вищих навчальних закладів:

- Київський університет культури при розробці та викладанні дисциплін «Організація підприємницької діяльності в сфері культури», «Національні культурні індустрії», «Державне регулювання соціокультурного сектору», «Індустрія шоу-бізнесу» та «Продюсування в галузі мистецтв» (довідка №213/1 від 28.02.2018 р.);

- Національної академії управління (акт від 20.12.2018 р.) при викладанні дисциплін: «Політекономія», «Національна економіка», «Управління міжнародною конкурентоспроможністю», «Інноваційний розвиток підприємства», «Маркетинг послуг» та «Маркетингові комунікації».

Положення та найвагоміші результати дисертаційної роботи опубліковано у 36 наукових працях, серед яких – 1 одноосібна монографія, 1 колективна монографія, 22 статті у наукових фахових і зарубіжних виданнях, з них - 15 статей в виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, та 12 публікацій у матеріалах конференцій. Загальний обсяг наукових публікацій – 35,8 ум.друк. арк.

Основні результати дисертації пройшли апробацію на 11 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Таким чином, можна стверджувати, що основні положення дисертації в достатній мірі опубліковані та пройшли належну апробацію.

5. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація має класичну побудову, традиційну структуру: вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел, додатки. Робота написана в науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності. Автореферат і публікації повністю висвітлюють основні положення, висновки та пропозиції роботи.

Дисертація представляє собою завершену наукову працю, що містить нові науково обґрунтовані результати, які дозволяють вирішити завдання ефективного державного регулювання культурної індустрії.

Обсяг, структура та стилістичне оформлення дисертації відповідає вимогам МОН України щодо докторських дисертацій. Основний зміст дисертації представлений на 394 сторінки. Дисертація містить 54 таблиці, 67 рисунків, 13 додатків. Список використаних джерел включає 361 найменування.

6. Дискусійні положення та критичні зауваження щодо змісту дисертації

Позитивно оцінюючи рівень обґрунтованості основних теоретико-методологічних і методичних положень, практичних рекомендацій, висновків та пропозицій, необхідно відмітити, що деякі положення роботи є дискусійними.

По-перше, в самій роботі чітко не простежується елемент розмежування культурної політики та політики економічного розвитку культурної індустрії.

По-друге, суперечливим є оцінка потенціалу культурної індустрії за показниками секторів «Інформація та телекомунікації» та «Професійна, наукова та технічна діяльність».

По-третє, на прикладах та статистичних даних наведених в підрозділі 3.1. «Місце культурної індустрії в національних економіках країн світу» щодо аналізу економічного потенціалу досліджуваного сектору в країнах Європи особливі антикризові можливості культурної індустрії не виглядають переконливо.

По-четверте, у п'ятому розділі запропонована автором економіко-математична модель оцінки економічного потенціалу культурної індустрії в національній економіці України не дозволяє отримати достатньо точне уявлення про розвиток сектору.

По-п'яте, у концепції стратегічного регулювання економічним розвитком культурної індустрії в національній економіці поза увагою автора залишилося функціонування спільних підприємств, а також автор не представив аналіз діяльності державних установ культури.

По-шосте, в авторефераті на рис. 7 продемонстровано графічне зображення динаміки приросту лише трьох, основних на думку автора, галузей національного господарства та ВВП України в цілому, проте не надано інформацію про інші галузі національного господарства, що не дозволяє оцінити справжнє місце культурної індустрії в економічній системі країни.

Загальний висновок

Підсумовуючи, необхідно відзначити, що висловлені зауваження і зазначені недоліки не заперечують позитивної оцінки теоретичного рівня та практичного значення результатів дисертаційної роботи Проскуріної Марії Олегівни.

В цілому, дисертаційну роботу на тему: «Державна політика економічного розвитку культурної індустрії» можна визнати завершеним науковим дослідженням, результати якого дозволяють вирішити актуальне науково-практичне завдання щодо формування теоретичних, методологічних та прикладних основ державного регулювання сектором культурної індустрії в національній економіці.

Основні наукові положення дисертаційного дослідження знайшли достатньо повне відображення в публікаціях автора. Авторські публікації і автореферат повністю висвітлюють основні науково-практичні результати проведеного дослідження. Дисертаційна робота має логічну побудову, науковий стиль, достатньо високий науковий рівень обґрунтованості результатів, є завершеною самостійно виконаною роботою.

За змістом і якістю теоретичних та методичних розробок дисертація відповідає спеціальності 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством, а також рівню дисертацій на здобуття наукового ступеня

доктора економічних наук. Обрану тему дисертаційної роботи розкрито в повній мірі; поставлену мету досягнуто. Вважаємо, що завдання дисертаційної роботи в цілому виконано.

Автореферат дисертації необхідним чином розкриває основні її положення та висновки, є ідентичним дисертації за структурою та змістом.

Таким чином, дисертація Проскуріної М.О. на тему «Державна політика економічного розвитку культурної індустрії» повністю відповідає вимогам МОН України до дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, зокрема п. 9,10,12,13,14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор Проскуріна Марія Олегівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 - Економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент

Доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри фінансів, оподаткування
та інформаційних технологій
Луганського національного
аграрного університету (м. Харків)

I.M. Кукса